

דוד (בובי) קאיש

"אם תכה ביהודים שלי, אכה ביהודים שלך"...

היה זה בשבת, יום יומיים ואולי שלושה אחרי שהרוסים נעלמו בלילה בלי שהרגשנו בכך. איכר הודיע לאבא, שדבר מה רע עומד לקרות ומוטב שנעזוב את הבית. הוא לא ידע מה זוממים, ואולי לא רצה לספר. אבא חשד, שיש לאיכר הזה מניע נסתר לגרום לכך שנעזוב את הבית, מאחר שהכירו וידע, שהיושר איננו מהתכונות שהתברך בהן. בכל זאת החליט אבא, בעצה אחת עם אמא, לא לקחת סיכון ולברוח ליער.

האיכרים הרוטנים (אוקראינים), שבימי החורף התפרנסו מהובלת העצים שלנו, התחזו כדורשי טובתנו. אבל, למעשה, האנטישמיות היתה מושרשת מדי והורגשה על כל צעד ושעל, כך שקשה היה לדעת מה הן כוונותיהם האמיתיות.

הוריי התחילו בהכנות לבריחה. אבא קיפל וגלגל שטרות כסף, שלא היו דומים לכסף הרומני או הרוסי שהכרתי, וגם ניירות גדולים מודפסים באותיות שונות ומשונות. לימים הבנתי, כי שטרות הכסף היו, כנראה, דולרים, והגיליונות הגדולים היו קרוב לוודאי מניות, פוליסות ביטוח או שתיהן יחד. את כל הניירות המגולגלים הכניס לבקבוק כהה וגדול. את פי הבקבוק אטם בשעווה, עטף בנייר חום ועבה וירד יחד עם אמא למרתף, שם החביא אותו בחריץ מוסווה אשר בקיר. לאחר מכן קרא לנו, הילדים, הראה את המקום והסביר, כי מי מאיתנו שיחזור, יוציא את הבקבוק.

אמא הוציאה את הבגדים ואת והנעליים הטובים ביותר, והלבישה אותנו בבגדים כפולים, כיוון שלא רצו שנסחוב איתנו חבילות. הוסבר לנו, שהיציאה צריכה להראות כיציאה טבעית ולא כבריחה.

לאחר כל ההכנות שלחו אותנו, הילדים, אחד אחר השני, בהפרשי זמן של כ- 10 דקות. הבעיה היתה לחצות את הרחוב הראשי, שבו הסתובבו איכרים וארכו לטרף. קיבלנו הוראות להגיע לשדה בנקודה מסוימת ושם להמתין עד שיבואו גם ההורים, ומשם נמשיך דרך השדות כולנו יחד.

הראשונות היו האחיות התאומות, לאחר מכן אחותי מלי האמצעית, ואני, הצעיר ביותר, עברתי אחרון, לפני ההורים. בהגיעי לנקודת המפגש, ישבו האחיות על שפת תעלה, ועליהן שמרו בני הבלייעל הגויים. נראה היה שהם מחכים לי. אספו אותנו אחד אחד כאסוף ביצים עזובות. לאחר שהגעתי, הובילו אותנו למרכז העיירה. בדרך ראינו הרבה בני נוער גויים ששמרו שהיהודים לא יברחו. כשהגענו למרכז העיירה, הכניסו אותנו לבית ששימש בימים כתקנם כבית המשפט. זה היה בית חד קומתי ובאמצעיתו פרוזדור רחב, ששימש כחדר המתנה ושירות. משני צידי הפרוזדור היו שני אולמות גדולים, אשר שימשו כחדרי השיפוט, וצמוד לכל אולם היה חדר קטן יותר ובו תיקים לרוב. היה זה, קרוב לוודאי, חדר השופט והמזכירות. אותנו הכניסו לאולם השמאלי, שבו הצטופפו כבר יהודים רבים שהובאו לשם. גם הוריי כבר היו באולם זה. הם זכו לביקור המתחזים למליציה עוד בטרם הספיקו לצאת מהבית, ועל פניהם נראו סימני דאגה. מיד עטו עלינו בחיבוקים ובנשיקות, מאחר שלא ידעו מה עלה בגורלנו.

האולם התמלא לחושים בניסיון לנחש מה יעשו בנו. הילדים היותר קטנים בכו ללא הרף ולא ניתן היה להרגיעם. וזו בעיה, כי אי אפשר להרגיע תינוקות וילדים, שלא היו רגילים לתנאים לא אנושיים כאלה. לא נתנו לנו מים, לא כל שכן אוכל. באותן שעות הדבר הגרוע מכל היה חוסר המקום והכלים לעשיית הצרכים האלמנטריים. על רעב אפשר להתגבר, כך גם על צימאון, אף כי יותר קשה ובמיוחד לילדים. על חוסר אפשרות לעשות צרכים אין שליטה. על כן נעשה הדבר בחדר המזכירות על הרצפה. על אף שדאגו לסגור את הדלת המפרידה בין החדר לבין האולם, לא ניתן היה למנוע את ריחות הצחנה מלחדור לאולם הגדול, וככל שעבר הזמן המצב הפך ללא נשוא.

הימים ימי הפקר בצפון בוקובינה. הרוסים הסתלקו, והגרמנים עם בני גרותם, הרומנים, טרם הגיעו. השליטה היתה בידי האספסוף, שלקח את החוק בידיים.

מדי פעם נפתחה דלת האולם, ואחד הגברים נקרא לצאת בטענה, שהוא נדרש לחקירה. כשהדלת נפתחה, ראינו שגם באולם השני ממול ישנם יהודים, וגם משם לוקחים גברים לחקירה. קשה לאמוד את הזמן בתנאים כאלה ובוודאי לא אני, שטרם מלאו לי שתים עשרה. לא היה ידוע מי מנהל את החקירות ועל מה. עניין

החקירות היה תמוה. הועלו השערות, שאולי הרומנים חזרו והם אלה שחוקרים את האנשים, לא עלה על הדעת שהאיכרים, שהאינטליגנציה היתה מהם והלאה, ינהלו חקירות.

פתאום נפתחה הדלת וקראו בשם אבי. כיוון שלפני אבא קראו לשכן שלנו, שלא ידע רומנית ולקח איתו את בנו הבכור לשמש לו כמתורגמן, אמא חשבה שזה רעיון טוב, כי גם אבא לא ידע את שפת הרומנים, לכן שלחה את אחת האחיות הגדולות שלי לשמש לו לפה. ברם השומר בפתח לא הסכים שבחורה תתלווה אליו. אמא, בראותה כך, שלחה אותי במקומה. יצאתי עם אבא, אבל שנייה לפני שסגרו את הדלת, אבא דחף אותי בחזרה פנימה. מהדחיפה נפלתי על הרצפה ופרצתי בבכי, משום שנחבלתי. כמו תופעות רבות אחרות, שלא הבנתי בזמן שקרו גם זו התחורה לי מאוחר יותר. כשאבא יצא וראה את האנשים השומרים ואת אלה שבאו לקחת אותו הבין, שלא בחקירה מדובר, ולכן דחף אותי בחזרה פנימה. רק כעבור זמן רב הגיעו שמועות, שכל הגברים, שבעים במספר, שהוצאו לחקירות ע"י האספסוף, נרצחו. איך ובאיזו צורה נרצחו יקירינו, נודע לנו רק בתום המלחמה, כשחזרנו. הם הוכלו לגבעה על יד הנהר, וכדם קר חבטו בהם בכל כלי העבודה שהשיגה ידם עד צאת נשמתם. לאט הגיעו גם שמועות על זוועות נוספות, שנעשו ביהודים שחיו בכפרי הסביבה. סיפרו על שני יהודים, שנלקחו למנסרה, נקשרו על עגלות כמו בולי עץ ונוסרו לאורכם. התיאורים המזוויעים עוררו חלחלה וחרדה רבה בקהילת היהודים.

כעבור יומיים או שלושה שחררו אותנו לביתנו. הסיבה לשחרורנו היתה, כנראה, התקרבותם של הכוחות הרומניים בחסות הגרמנים. הלכנו הביתה, אמא, שלש אחיותיי ואנוכי, אבל בלי אבא. טרם ידענו אז מה עלה בגורלו וזמן רב עוד קיוונו, שיחזור אלינו. הכי אומללה היתה אמא, שנשארה לבד עם ארבעה ילדים. אנחנו, הילדים, אומנם, פחדנו פחד מוות, אבל לא הערכנו את גודל האסון. האחיות הבוגרות ממני אולי הבינו יותר, אבל כולם התכנסו בשתיקה תוך ציפייה לבאות.

בדרך הביתה הבחנו ממרחק בכלב שלנו, שרץ לקראתנו והתרפק עלינו בקפיצות של שמחה מאחד לשני וחוזר חלילה. הכלב היה כחוש, כאילו לא אכל זמן רב. הבית נשאר כפי שהיה בעת לכתנו, לא נגעו בדבר. האיכר, שהזהיר את אבי כי

עומדים לקרות דברים לא טובים, סיפר כי שמר על הבית מפני בוזזים, והכלב היה שרוע על מפתן הבית, חושף שיניו לכל מי שהתקרב. זוכרני, שנהג לעשות כן גם בימים הטובים, כל אימת שנוכרים בלבוש המיוחד להם התקרבו לדלת, ולא פסק עד שקיבל הוראה מאיתנו. זו היתה תופעה מעניינת, כי הוא לא נבח בשעות היום על אנשים בלבוש רגיל.

חלפו ימים, לא אדע כמה, אולי שבוע או שבועיים, האדמיניסטרציה הרומנית התמקמה, הז'נדרמריה (המשטרה) גם היא החלה לפעול ולהוציא צווים חדשים לבקרים. היהודים לא יצאו מפתח ביתם וחיכו לבאות. צווי הגירוש לא איחרו לבוא. נדרשנו לארוז את שניתן לקחת ולצאת לדרך. לא זכור לי אם נאמר לנו לאן עלינו ללכת. בבית החלה תכונה רבה של איסוף חפצים, בגדים, דברי ערך וכל דבר שאמא חשבה כי צריך לקחת איתנו. אמא ואחיותיי תפרו מעין תרמילי גב לכל אחד מאיתנו לארוז בהם את הבגדים והחפצים החשובים ביותר. מעין מנות ברזל למקרה שנופרד. יתר החפצים נארזו במזוודות, בארגזים ובכלי קיבול אחרים שנמצאו בבית, כי לא היינו ערוכים ל"יציאת מצרים" שכזאת. כל זאת עשינו תחת עינו הפקוחה של האיכר, ששמר על הבית בזמן היותנו בבית המשפט. מאוחר יותר הבנו, כי חשדנו לא היה לשווא. האיכרים ידעו את הצפוי לנו וחילקו ביניהם את בתי היהודים. והוא, "המיטיב שלנו", שמר היטב על הרכוש שלנו, שנפל בחלקו.

אמא שכרה עגלה. העמסנו עליה ככל יכולתנו, וביום שקבעו השלטונות יצאנו לדרך יחד עם יתר יהודי העיירה, בשיירה ארוכה. הובלנו ע"י הז'נדרמים לעיר יותר גדולה בשם ושקאון, ובדרך שיחדנו אותם למען ינהגו בנו בצורה סבירה. בעיר הזאת יצרו מין גטו סגור ונתנו לנו להשתכן בבתים של יהודים, שגורשו קודם לכן. הבתים היו ריקים, נראה שנבזזו כפי שעשו קודם לכן לבתים שלנו. תוך כדי שהסתדרנו בחדרים, לכל משפחה חדר או שניים, עסקו כולם בשיחות ובניחושים לבאות. הילדים, שהיו פטורים מלימודים, המציאו משחקים שונים ומשונים כדי להעביר את הזמן. לא עבר זמן רב, עד שהודיעו לנו שוב להתכונן למסע חדש. האמצעים שלנו התמעטו, ולכן התארגנו מספר משפחות ושכרנו יחד עגלה. כמובן, שוב נאלצנו להשאיר מאחורינו חפצים רבים, והיתה בעיה

לבחור מה חשוב יותר לקחת עימנו ומה להשאיר. הפעם היה זה מסע ארוך ומייגע. את כל הדרך, כמו במסע הראשון, הלכנו ברגל, כדי שנוכל לקחת כמה שיותר חפצים על העגלה. הלכנו מבוקר עד ערב, ואת הלילות העברנו בצידי הדרך. זה היה כבר בשלהי הקיץ, אבל עם הבגדים שהיו עלינו, מחד גיסא, והפחד, מאידך גיסא, לא סבלנו מצינת הלילה. בכל פעם שיחדנו את הז'נדרמים מחדש, הואיל והם התחלפו מדי יומיים שלושה, כי הם רכבו על סוסים והדבר עייף אותם – הם הרי רק בני אדם. את השוחד נתנו במרוכז, כדי שלא ירביצו לנו ולא יזרזו אותנו יתר על המידה.

לא פעם מיד אחרי מתן השוחד התחלפו שומרינו ונאלצנו לשחד מחדש. לא היינו השיירה היחידה, שנעה לאותו כיוון בלתי ידוע. מדי פעם נפגשנו עם שיירות נוספות, שגורלן היה דומה. כאשר עברנו ליד שיירה אחרת, היו השומרים שלה מצליפים ומתעמרים בנו, כי הרי אותם לא שיחדנו והם לא היו חייבים לנו דבר. בתגובה היו השומרים המשוחדים שלנו מכים ונוגשים ביהודים מהשיירה השנייה. נוצרה תחרות בין השומרים מי יכה יותר יהודים של השיירה האחרת. הם צעקו זה לזה, ש"אם תכה ביהודים שלי, אכה ביהודים שלך". כך הפכנו לשקי החבטות שלהם, והם ראו בזה סוג של תחרות ספורטיבית.

כאמור, היה זה מסע ארוך. אוכל לא נתנו לנו. החלשים, בעיקר ילדים, חולים וזקנים שנשארו מאחור, הומתו או מתו מאפיסת כוחות. כשעברנו בכפרים, היינו מחליפים חפצים שונים ששלפנו מהחבילות שלנו תמורת אוכל מכל סוג שהוא. בעיקר היינו מלקטים בצידי הדרך גרגירים מסוגים שונים, ירקות ועשבים בשדות שעברנו ושיירים שונים שנקרו בדרכינו. אמא כל הזמן היתה אומרת, שאילו אבא היה איתנו, המצב היה שונה, והוא היה דואג שלא נגיע הנה. וכך יום רדף יום עד שהגענו לעיר ידינץ בחבל ארץ בסרביה. גם כאן הוכנסנו לבתים, שהיו שייכים ליהודים שהוגלו משם לפני בואנו. כאן הגטו כבר היה מגודר, אין יוצא ואין בא. אבל, כמובן, גם פה לא נתנו אוכל, והתפתח סחר חליפין עם האוכלוסייה המקומית שמחוץ לגדר, אשר הופרע ע"י השומרים. לעיתים קרובות, כאשר האיכר לקח מידינו את החפץ על מנת לבדוק אם כדאי לו לרכוש, הופיע שומר, שהבריח אותו כביכול לפני שהספיק לתת את התמורה. למדנו מהר את השיטה,

וההחלפות נעשו, כאשר כל צד מחזיק ביד אחת את החפץ וביד השנייה את התמורה ובו זמנית כל צד מרפה מהחפץ שמכר או קנה.

הבעיה העיקרית היתה המים. לא חסרו מים בבארות העיר, אבל הם היו מרים כלענה ובלתי ניתנים לשתייה. ניסינו להרתיח אותם מספר פעמים, דבר שגרם להם להיות מרים עוד יותר. בהרתחה התאדו המים, וריכוז החומר, גורם המרירות, גבר. הוקם מעין ועד, שיישא וייתן עם השלטונות, והם ארגנו יציאות מהגטו, תחת שמירה כמובן, עם עגלה ועליה חבית להביא מים ראויים לשתייה מחוץ לעיר. המים חולקו במשורה, והצמא היה רב. סופר לאחר מכן, שבימים כתקנם היו מביאים את המים לעיר בעגלות עם חביות ומוכרים לדרי העיר. המים המרים שימשו לרחצה ולכביסה בלבד.

במקום המר הזה, תרתי משמע, מלאו לי שתיים עשרה שנה. היות שלא ידעו מה צפוי לנו, אמרו שבהיותי יתום עלי להניח תפילין כבר בגיל שתיים עשרה וחגגו לי בר מצווה. היתה זו התוודעות ראשונה לתואר "יתום", שהוענק לי. לאחר שנים, כשקראתי את הסיפור של שלום עליכם "אשרי, יתום אני", נזכרתי כבר המצווה שחגגו לי עם השכנים לחדר. כולם ליטפו אותי, נתנו לי לגימות מהמים הטובים ובהו בי בעיניים של רחמנות, שלא ידעתי פשרה. איני יודע מה עשו המבוגרים או מה חשבו. קרוב לוודאי שהיו טרודים בהשגת אוכל ומים לבני ביתם. חשובה מכל היתה חרושת השמועות והניחושים, שפעלה יומם ולילה. אנחנו הילדים התרוצצנו ברחובות ולא פסחנו על אף פינה. הכל נראה לנו מוזר, הבתים והרחובות היו שונים כל כך מאלה שבחבל הארץ שלנו. בוקובינה הצפונית, שהיתה שייכת לפני מלחמת העולם הראשונה לאימפריה האוסטרו-הונגרית ומתקדמת הרבה יותר מבסרביה, שהשתייכה לרוסיה/אוקראינה. לאחר המלחמה, בשנת 1918, הועברו גם בוקובינה וגם בסרביה לשליטת הרומנים. תוך כדי התרוצצות גילינו מרתף ובו אוצר. היה זה מרתף שכולו קרח מכוסה בקש, שמנע המסתו בחום הקיץ. השמועה על האוצר פשטה במהירות כאשר בשדה קוצים. מיד החלה מלאכת החציבה, וכולם סחבו הביתה חתיכות קרח בכלים, מכל הבא ליד. הקרח הומס, ונראה היה שבאה הגאולה לפחות במה שנוגע למים. השמחה לא ארכה זמן רב, אנשים חלו במחלת מעיים ומתו במהירות רבה.

הלוויות תכפו, והגברים היו עסוקים באיסוף, הובלה וקבורת המתים. תחילה חשבו, כי מדובר בדיזנטריה, אבל הרופאים שהיו עימנו פסקו, שמדובר בטיפוס הבטן. מובן, שמיד ניתנה הוראה ע"י וועד הגטו לכסות מיד את האוצר בקש ולא לגעת בו עוד. המגיפה לא שככה כל כך מהר. מהמשפחה שלי רק אני חליתי. קרוב לוודאי, שהסכנה הראשונית היתה איבוד הנוזלים כתוצאה מן המחלה, עוד לפני שהיא החמירה. קשה לתאר את ייסורי הצימאון, שהיו קשים מהישיבה המתמדת על הסיר. הפכתי לשלד, ואני זוכר איך אנשים הסתכלו עלי בתימהון וברחמנות. כולם היו בטוחים, ששעותיי ספורות וכי גורלי נחרץ כגורל כל אלה, שחלו במחלה נוראה זו, שכן מעטים מאוד שרדו את המחלה.

איני זוכר איך, מתי ובזכות מה הבראתי. מזג האוויר החל להתקרר מדי יום, ובעיקר בלילות. כשהגיעו ההוראות לקחת את החבילות ולצאת לדרך מחדש, הייתי עוד חלש מאוד מהמחלה, אבל יכולתי כבר ללכת. הפעם כבר לא היו עגלות לשכור וגם לא היה במה לשכור. לקחנו רק מה שנכנס לתרמילי הגב המאולתרים, שאמא הכינה לפני יציאתנו מהבית שלנו. יצאנו מהבתים בגשם שוטף, כשהז'נדרמים הרומנים מאיצים בנו להתרכז בנקודת היציאה מהגטו. בנקודה זו הועברנו לידי ז'נדרמים חדשים רכובים על סוסים, דוחקים בנו בקתות הרובים תוך כדי צעקות מחרישות אוזניים. התחלנו בהליכה מהירה, שנעשתה כעבור זמן קצר לאיטית יותר ויותר. השוטרים השתוללו, ירו לכל עבר והרגו כל מי שנשאר מאחור. ההרג נעשה ברירות, במכות עם קתות הרובים ובדריסה של הסוסים. בוססנו בבוץ האדמה השחורה והדביקה. לא אחת אנשים משכו את הרגל מהבוץ, כשהנעל נשארת תקועה שם. השוטרים קיללו אותנו, כי בגללנו ובאשמתנו נאלצו לרכב בגשם, ואפילו הסוסים התקשו בבוץ הטובעני. ניסינו, האחיות ואמי, להיות קרובים ככל האפשר, לא לפגר כדי להימנע מגורל של הרג ודריסה וגם ללכת באמצע הכביש. אלה שהלכו בצדדים קיבלו צליפות שוט או מכות עם קתות הרובים על מנת להאיץ ולזרוז את ההליכה. נצמדתי כל הזמן לאמא ושאלתי אותה מדי פעם אם יהרגו אותנו כמו את האחרים.

אמא היתה אז כבת 41, עם ארבעה ילדים סביבה. שנים רבות לאחר מכן שאלתי את עצמי אלו מחשבות עברו בראשה, כאשר היתה צריכה להרגיע אותנו, ובמיוחד אותי, בזמן שהיא עצמה חייתה בפחד נוראי. גם צעדת המוות הזו נמשכה ללא

קץ. היינו רטובים עד לשד עצמותינו, וגשם זלעפות שירד לסירוגין והבוץ שדבק בנו הקשו עוד יותר. היתה נחמה כלשהי מהגשם היורד כי השוטרים היישובים על סוסיהם התעטפו בשכמיותיהם, שכיסו גם את הרובים, והתעצלו אפילו להוציא ידיהם כדי להצליף בנו בשוטיהם. כמו בצעדות הקודמות העברנו את הלילות בצידי הכביש, נצמדים זה לזה כדי לשמור על חום הגוף במידת האפשר. כעבור זמן, מושג שאיני יודע להגדירו או לכמתו, הגענו לעיר בשם אטאקי על גדות נהר הדנייסטר, שהיווה את הגבול בין בסרביה, שהשתייכה לרומניה, לבין אוקראינה, שהיתה חלק מברית המועצות ונכבשה ע"י הגרמנים. כאן העלו אותנו בקבוצות, בחשכת הלילה, על מעבורת והעבירו אותנו לצד השני של הנהר, לעיר האוקראינית מוגילב. הנהר היה רחב, ועל המעבורת דחסו אנשים רבים ככל האפשר. כדי לא להימחץ השתדלו החזקים יותר לפלס דרכם לצדדים ולאחוז במעקה, אבל לרוע מזלם רבים נפלו למים הקרים וטבעו. אין צורך לציין שאף אחד לא ניסה אפילו למשות את הטובעים.

במוגילב ניסינו למצוא קורת גג. מובן, שמשפחות שהיו בהם גברים בוגרים הסתדרו ביתר קלות, אבל אמא עם ארבעה ילדים היתה אובדת עצות. לבסוף עזרו לנו למצוא חדרון בבית נטוש. כמדומני שגם כאן היו אלה בתי יהודים, שהוגלו קודם לכן, או של אוכלוסייה שברחה מפני הכיבוש הגרמני. כאן במוגילוב התקיים מדי יום צייד של יהודים ברחובות ובפריצות לתוך בתים. כמעט מדי יום אספו כמה מאות אנשים בנקודות איסוף והוציאו שיירות לכפרים ולעיירות במחוז מוגילב. בצייד הזה הופרדו משפחות ואף ילדים מהוריהם. מסיבה זו אמא לא הרשתה לאף אחד לצאת ושמרה שכולנו נהיה כל הזמן יחד. תעשיית השמועות עבדה במלוא הקיטור גם כאן. שמועות מכל סוג, שאפשר להעלות על הדעת- החל משמועות מעוררות תקווה וכלה בשמועות מדכאות שהסבו ייאוש...

לקוח מהספר "זיכרונות, רגשות ומחשבות", מאת דוד קאיש
מתוך הפרק "השואה האישית שלי"